

Μακεδονικά

Τόμ. 12 (1972)

Αφιερούται εις την μνήμην Γεωργίου Θεμελή, Χαραλάμπους Λέκα



Συμβολή εις την ετυμολογίαν του ονόματος του χωριού Νικητή της Χαλκιδικής

Ιωακείμ Αθ. Παπάγγελος

doi: [10.12681/makedonika.1012](https://doi.org/10.12681/makedonika.1012)

Copyright © 2015, Ιωακείμ Αθ. Παπάγγελος



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπάγγελος Ι. Α. (1972). Συμβολή εις την ετυμολογίαν του ονόματος του χωριού Νικητή της Χαλκιδικής. *Μακεδονικά*, 12, 303–316. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1012>

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑΝ
ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΝΙΚΗΤΗ
ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

Ἀφορμὴν διὰ τὴν σύνταξιν καὶ παρουσίαν τῶν κατωτέρω σημειώσεων ἔλαβον ἐκ τοῦ δημοσιεύματος τοῦ Σπύρου Ἀρσένη «Ἱστορικαὶ σημειώσεις διὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον καὶ Νικήτην (Χαλκιδικῆς)»¹. Ἡ ὥς ἄνω μελέτη, παρ' ὅλας τὰς ἀτελείας της, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἀποτελεῖ οὐσιαστικῶς τὴν πρώτην μελέτην ἱστορίας χώρου τῆς Σιθωνίας κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους.

Βασικῶς θέλω νὰ ἀναφερθῶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Νικήτης. Εἶναι ἄγνωστον πότε ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἱστορίαν διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου. Αἱ παλαιότεραι πηγαί, τὰς ὁποίας γνωρίζομεν, εἶναι ἓν τουρκικὸν ἔγγραφον² τῆς 25ης Ἀπριλίου 1705, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται ὅτι «...οἱ ραγιᾶδες τῶν χωρίων Νικητῆς, Ἀγ. Νικολάου καὶ Σταυροῦ καὶ οἱ ραγιᾶδες τοῦ δήμου Μαντεμοχωρίων ἐξήτησαν, ὅπως ἐκδιδομένου ὑψηλοῦ φερμανίου, παραχωρηθῇ αὐτοῖς ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ μεταλλείου...».

Ἀκόμη παλαιότερος εἶναι ὁ βακουφναμές (ἀφιερωτήριο) ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν κτηματικὴν περιουσίαν τῆς Μονῆς Ἑσφιγμένου, ὅστις ἐξεδόθη τὸ 1569 καὶ ἀναφέρει μεταξὺ τῶν ἄλλων κτημάτων τῆς Μονῆς «...ἐν τῷ χωρίῳ Νικητῆς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σιδηροκαυσίων μίαν οἰκίαν γνωστῶν συνόρων...»³. Ὁ ἀναφερόμενος τύπος «Νικήτα», ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ἡ ἐπίσημος ὀνομασία τοῦ χωρίου σήμερον⁴, καθ' ἡμᾶς δὲν εἶναι ἀκριβής, ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται περὶ ἄλλου χωρίου, μὴ ὕφισταμένου σήμερον. Πιθανώτατα ὅμως ὀφείλεται εἰς μὴ ἀκριβῆ μετάφρασιν τοῦ βακουφναμέ.

Ὑπάρχει μία σύγχυσις περὶ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος τῆς Νική-

1. Σ. Ἀρσένη, Ἱστορικαὶ σημειώσεις διὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον καὶ Νικήτην Χαλκιδικῆς, «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς», τ. 19-20 (1970), σ. 18.

2. Ἱ. Κ. Βασδραβέλλη, Ἱστορικά Ἀρχεῖα Μακεδονίας. Α', Ἀρχεῖον Θεσσαλονίκης (1695-1912), Θεσσαλονίκη 1952, σ. 51.

3. Ἰωάν. Π. Μαμαλάκης, Τὸ Ἅγιον Ὅρος διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 619.

4. Διὰ τοῦ Β.Δ. 2.6.1918 (Φ.Ε.Κ. 152/1918) ἐγένετο ἡ ἀρχικὴ ἀναγνώρισις τῆς κοινότητος Νικήτα. Ἐκτοτε τὰ ἐξ Ἀθηνῶν ἐκκινουῦντα ἔγγραφα γράφουν «Νικήτας», ἡ κοινότης ἐπιμένει νὰ ἀναφέρεται ὡς «κοινότης Νικήτης» καὶ ἡ ταχυδρομικὴ σφραγὶς γράφει «Νικήτα (ἡ)» !!!.

της¹. Διὰ τοὺς γνωρίζοντας ὅτι πολιοῦχος τοῦ χωρίου εἶναι ὁ Ἅγιος Νικήτας, ἡ εὐκολωτέρα ἀπάντησις εἶναι ὅτι τὸ ὄνομα προῆλθεν ἐκ παραθοῤῥας τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἁγίου. Εἰς αὐτὸ δὲ συντελεῖ ἴσως καὶ τὸ ὅτι ἔχομεν δύο περιπτώσεις τοπωνυμίων, σχετιζομένων πρὸς ἁγίους, ἅτινα ἀναφέρονται χωρὶς τὸν τίτλον ἀγιότητος· «ὶ Μπαντιλιᾶς»², ἡ περιοχὴ τοῦ ἐξωκκλησίου τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος καὶ «ὶ Νικήτας», θέσις εἰς τὴν περιοχὴν Ἑλιᾶς, ὅπου διακρίνονται θεμέλια κτηρίου τῶν βυζαντινῶν χρόνων, πιθανῶς ἐκκλησίας. Ὑπάρχει καὶ ἑτέρα περιοχὴ, «ὶ Ἀβραάμς», ὅπου καὶ ἐρείπια βυζαντινοῦ κάστρου, ἀλλ' ἡ παράδοσις δὲν ἀναφέρει ἐκκλησίαν εἰς τὴν περιοχὴν.

Καθ' ἡμᾶς ἡ ὥς ἂν ἐκδοχὴ δὲν εὐσταθεῖ, διὰ τοὺς κάτωθι λόγους. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικήτα, ἐκτίσθη κατὰ τὸ ἔτος 1867, ὡς μαρτυρεῖται διὰ πολλῶν λαξεύσεων τοῦ ἔτους τούτου ἐπὶ γωνιαίων λίθων τῆς τοιχοδομίας τοῦ ναοῦ. Ὡς δὲ ἀναφέρει ἡ προφορικὴ παράδοσις, τὰ χρήματα διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν ἐξηρῆθησαν διὰ τῆς προπωλῆσεως τοῦ «κισλά»³ διὰ πέντε ἔτη εἰς τοὺς Σουλτογιανναίους⁴, μεγάλην οἰκογένειαν Βλάχων, ἡ ὁποία παρεχέμαζεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἰς τὰ «ἡμερα βουνά»⁵, ὅπως ἐκαλοῦντο ἐπὶ τουρκοκρατίας τὰ «Χάσικα χωριά».

Πρὸ τοῦ νῦν ὑπάρχοντος, καθολικὸς ναὸς τοῦ χωρίου ἦτο ὁ ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (σήμερον ναὸς τοῦ νεκροταφείου). Περὶ τοῦ ὅτι δὲν προῦπήρχε τοῦ 1867 ναὸς, ὅπου σήμερον ὁ Ἅγιος Νικήτας, συνηγορεῖ ἡ διασταυρωθεῖσα προφορικὴ παράδοσις, ὅτι εἰς τὴν θέσιν, ὅπου ὁ ναὸς, ὑπῆρχε τουρκικὸν «κονάκι», καὶ πιθανῶς καὶ πύργος, τὸ ὁποῖον ἐκάη καὶ ἔκτοτε οἱ Τοῦρκοι διέμενον εἰς τὴν «κούλα», ἡ ὁποία εὐρίσκετο ὅπου σήμερον ἡ οἰκία τοῦ Καραγκούνη, κατ' ἄλλους δὲ ἐνοικίασαν τὴν οἰκίαν τοῦ Ντουβλατζῆ.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν ὑπῆρχεν, ἐπισήμως, Ἅγιος Νικήτας, εἶναι ἀπίθανον νὰ ἔλαβε τὸ χωρίον ἐξ αὐτοῦ τὴν ὀνομασίαν.

Διατὶ ὅμως οἱ Νικητιανοὶ ἀφιέρωσαν τὸν νέον ναὸν εἰς τὸν ἐν λόγῳ ἅγιον; Καὶ πάλιν θὰ ζητήσωμεν τὴν βοήθειαν τῆς προφορικῆς παραδόσεως.

1. Συναντῶμεν καὶ τὸν τύπον «Νικίτι», μὴ προσδιοριζομένου τοῦ γένους ἐν Νικ. Θ. Σχινᾶ, Ὀδοπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἡπείρου νέας ὀροθετικῆς γραμμῆς καὶ Θεσσαλίας, τεύχος Γ', Ἀθῆναι 1887, σ. 546 «... εἰς τὸ χωρίον Νικίτι κείμενον ἐντὸς ρευματιᾶς ...».

2. Ἀπαντα τὰ σήμερον ἐν χρήσει τοπωνύμια θὰ ἀναγράφωνται ὡς προφέρονται εἰσέτι εἰς τὴν περιοχὴν.

3. Χειμερινὴ βοσκὴ.

4. Περὶ Σουλτογιάννη ἐν Νικήτῃ βλ. ὀλίγα ἐν Τριαντ. Ἀναγνωστᾶρα, 50 Δημοτικὰ Τραγούδια Νικήτης, «Χρονικὰ Χαλκιδικῆς», τεύχος 4, Θεσσαλονικὴ 1962, σ. 214.

5. W. M. L e a k e, Travels in Northern Greece, τ. III, Amsterdam 1967, σ. 163.

Κατ' αὐτὴν ἡ Νικήτη ἐκτίσθη ἐκ τῶν κατοίκων τῶν παραθαλασσίων χωρίων τῶν εὑρισκομένων εἰς τὰς περιοχὰς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς Ἐλιᾶς. Οὗτοι ἐγκατέλειψαν τὰ χωρία των λόγῳ τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν καὶ κατέφυγον εἰς τὸν χώρον ὅπου σήμερον ἡ παλαιὰ Νικήτη, χώρος μακρὰν τῆς θαλάσσης καὶ περικλειστος δι' ὑψηλῶν λόφων. Αὐτὰ λέγει ἡ παράδοσις. Ἐὰν λοιπὸν συνδύασωμεν τὸ προαναφερθὲν τοπωνύμιον εἰς τὴν περιοχὴν Ἐλιά «Νικήτας» καὶ τὰ βυζαντινὰ ἐρείπια, πιθανῶς ναοῦ, μετὰ τῶν πορισμάτων τῶν ἐσχάτως διενεργηθεισῶν ἀνασκαφῶν ὑπὸ τῆς Β' Ἐφορίας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων¹, συμφώνως πρὸς τὰ ὁποῖα ἡ περιοχὴ τῆς Ἐλιᾶς κατεκεῖτο μέχρι τῶν πρώτων χρόνων, τοῦλάχιστον, τῆς τουρκοκρατίας, θὰ πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ ἐξ Ἐλιᾶς Νικητιανοὶ διετήρησαν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἁγίου των καὶ ὅταν τοὺς ἐδόθη ἡ εὐκαιρία, τὸν ἐπέβαλον ὡς ἅγιον πολιούχον εἰς τὸ νέον χωρίον των. Παρομοίαν περίπτωσιν ἔχομεν εἰς τὸν Πολύγυρον, ὅπου ὁ κατὰ τὸ 1821 ἐμπρησθεὶς ναὸς τοῦ πολιούχου Ἁγίου Χαραλάμπους, ὅταν ἐπανιδρῦθη τὸ 1836, ἀφιερῶθη εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ ἀγαπητὸς ἅγιος² τῶν ἐκ τοῦ νοτίως τοῦ Πολυγύρου βυζαντινοῦ χωρίου «Σελιὸν» προερχομένων κατοίκων, ὅπερ ἐγκατελείφθη ἄγνωστον πότε.

Πόθεν λοιπὸν ἡ λέξις «Νικήτη»; Ἄς ἴδωμεν ὅμως πρῶτον, πῶς εἶχον τὰ πράγματα ἐν τῇ νῦν περιοχῇ Νικήτης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος, ὅτε καὶ παρουσιάζεται, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν. Ἡ μοναδικὴ πηγὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι αἱ «Πράξεις τῆς Μονῆς Ξενοφώντος»³.

Περὶ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1300, ὁ ἀπογραφεὺς τοῦ θέματος Θεσσαλονίκης Κωνσταντῖνος ὁ Ἀπελμενέ, «...τὴν ἀπογραφὴν καὶ ἐξίσωσιν τοῦ θέματος Θεσσαλονίκης ποιούμενος...» ἡσχολήθη μὲ τὴν ἀπογραφὴν τῶν κτημάτων τῆς μονῆς Ξενοφώντος. Μεταξὺ τῶν ἄλλων κτημάτων εὗρεν⁴ καὶ «...εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ψαλίδος ἐτέρα γῆ τοῦ Νεακίτου ὀνομαζομένη, κατεχομένη πρότερον παρὰ τοῦ Δουκοπούλου κυροῦ Δημητρίου, ὥσει μοδίων τριακοσίων, ἐν ἧ καὶ ἀμπέλια ἐν διαφόροις τμήμασι μοδίων ζ' ...». Μετ' ὀλίγον δὲ ἀναφέρει⁵ «...ἐτέρα γῆ ἐντὸς τῆς νήσου Κασανδρείας εἰς τὸ χωρίον τὸ Σίβρι

1. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐγένοντο τὸν Αὐγούστον τοῦ 1972 ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Εὐθυμίου Τσιγαρίδα, περὶ τὰ διακόσια μέτρα νοτίως τῶν ἐρειπίων τοῦ «Νικήτα» καὶ ἀπεκαλύφθη παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τοῦ 5ου αἰῶνος, ἣτις ἐπεσκευάσθη κατὰ τοὺς πρώτους πιθανῶς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας.

2. Α. Γ. Τσ ο π α ν ἄ κ η, Πολύγυρος, «Μακεδονικά», τ. 4 (1955-60), σ. 376.

3. Actes de Xénophon, παράρτημα τοῦ τ. 10 τῶν «Βυζαντινῶν Χρονικῶν», Amsterdam 1964.

4. Act. Xén., ἔ.ἀ., III, 18.

5. Act. Xén., ἔ.ἀ., III, 48.

ὥσει μοδίῳ χιλίων, ἦν καὶ ἀντηλλαξάμην ὀρισμῷ προσκυνητῶ, δοὺς τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἀντ' αὐτῆς τὴν παροῦσαν ἐν τῇ τῆς Ψαλίδος περιοχῇ γῆν τοῦ Κανσταμωνίτου ὀνομαζομένην, ἀποσπασθεῖσαν ἀπὸ τὴν οἰκονομίαν καβαλλαρίου τοῦ σὺρ Πέτρου Μαρτίνου ὥσει μοδίῳ $\tau\kappa\epsilon$, ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Φουρνίων γῆν ὀνομαζομένην τῶν Παλαιαμπέλων ὥσει μοδίῳ τ . Καὶ ὁμοῦ ἡ ἀνταλλαχθεῖσα γῆ ἀντὶ τῆς ἐντὸς τῆς νήσου Κασανδρείας μοδίῳ $\chi\kappa\epsilon$. ὁ δὲ γε περιορισμὸς τῶν εἰρημένων δύο τμημάτων ἡγουν τοῦ Νεακίτου καὶ τοῦ Κανσταμωνίτου, συνεισαγομένων ἐντὸς καὶ τῶν χωραφίων τῶν ὀνομαζομένων Λωρίων καὶ παρὰ διαφόρων παροίκων κατεχομένων, ἔχει οὕτως. Ἀρχεται ἀπό...».

Ἐχομε λοιπὸν τὸ 1300 τὴν περιοχὴν Ψαλίδα, τμήματα τῆς ὁποίας εἶναι ἡ «γῆ τοῦ Νεακίτου» καὶ ἡ «γῆ τοῦ Κανσταμωνίτου». Ὡς δὲ προκύπτει ἐκ τῆς κατ' ἐπανάληψιν¹ χρησιμοποιομένης φράσεως «...καὶ πλησίον αὐτῆς (τῆς γῆς τοῦ Νεακίτου) καὶ ἀνακκωνόμενος ἐτέρα γῆ, ἦν ἔχει ἐξ ἀνταλλαγῆς...» ἡ γῆ τοῦ Νεακίτου καὶ ἡ γῆ τοῦ Κανσταμωνίτου ἦσαν κτήματα ὁμοῦ. Τὸ ἐνιαῖον τοῦτο κτήμα εὐρίσκετο² ἀμέσως δυτικῶς «τῶν τῆς Ψαλίδος δικαίων». Ἐπίσης ἡ γῆ τοῦ Νεακίτου ἦτο ὁμορος³ κατὰ τὴν ΒΑ αὐτῆς γωνίαν «...τοῖς δικαίοις χωρίου τῶν Φουρνίων...». Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Φουρνίων εὐρίσκετο⁴ ὁ «...βαλανηφόρος τόπος τῶν Βουρβούρων ὀνομαζόμενος...» τὸν ὁποῖον⁵ ὁ καθηγητὴς Γ. Θεοχαρίδης ταυτίζει πρὸς τὴν περιοχὴν Βουρβουρὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Μελετώντες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τὰ εἰς τὰς ἀπογραφικὰς πράξεις ἀναφερόμενα σύνορα, διεπιστώσαμεν ὅτι «ὁ βαλανηφόρος τόπος τῶν Βουρβούρων» ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν κατ' ἐξοχὴν «πευκοφόρον» σήμερον τόπον, τὸν περιοριζόμενον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὑπὸ τοῦ λιμένος τῆς Παναγίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ ἀκρωτηρίου Καστρί τῆς Νικήτης, τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἐλιάς τῆς Νικήτης, τῶν βορείων προπόδων τοῦ ὑψώματος Καρβουνάρης καὶ τῆς κάτωθι αὐτοῦ ἀκτῆς εἰς τὸν Σιγγιτικὸν κόλπον. Κατάλοιπον τοῦ δάσους τῶν δρυῶν αἵτινες ἐφύοντο εἰς τὴν περιοχὴν εἶναι σήμερον ἡ ὠραία δρὺς εἰς τὴν τοποθεσίαν «τοῦ Διδροῦδ'»⁶ τῆς Νικήτης, καὶ ἕτεροι δύο εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Νικήτης, ἐξ ὧν ἡ μία πελωρία, ἐκάη πρὸ δεκαπενταετίας ἐξ ἀμελείας παιδων, ἡ δ' ἐτέρα ὑλοτομήθη. Ἐπίσης ζωντανὴ τυγχάνει ἡ παράδοσις ἐν Νικήτη ὅτι ὁ κάμπος πρὶν ἐκχερσθῇ ἦτο πυκνὸν

1. Act. Χέν., ἔ.ἀ., VI, 48, VII, 118, VIII, 65.

2. Act. Χέν., ἔ.ἀ., III, 62, IV, 7, VI, 57, VII, 129.

3. Act. Χέν., ἔ.ἀ., IV, 42, VI, 90, VII, 163.

4. Act. Χέν., ἔ.ἀ., III, 31, IV, 98.

5. Γεωργίου Ι. Θεοχαρίδου, Κατεπανίκια τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1954, σ. 80.

6. Δενδροῦδι=μικρὰ δρὺς.

δάσος ἐκ δρυῶν, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ «παπποῦδες» ἔστηναν ἐνέδρας δι' ἀγριο-χοίρους.

Ἔχομε λοιπὸν συνδυετικὴν περιοχὴν μεταξὺ Βουρβούρων καὶ Νεακίτου τὰ δίκαια τοῦ χωρίου Φουρνία, νοτίως τῶν ὁποίων ἀναφέρονται ὡς εὐρισκόμενα τὰ δίκαια τῆς Ψαλίδος. Δὲν ἀναφέρεται σαφῶς ἐὰν ἡ Ψαλὶς ἦτο χωρίον ἢ ἀπλῶς ὀνομασία δημοσίων γαιῶν. Θὰ πρέπει ὅμως νὰ συμπεράνωμεν ὅτι πρόκειται περὶ χωρίου, διότι:

1. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς ἀπογραφὰς κατ' ἐπανάληψιν ὁ ὅρος «δίκαια τῆς Ψαλίδος», ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ Ψαλὶς ἦτο νομικὸν πρόσωπον.

2. Ἀναφέρονται τρεῖς ὁδοὶ συγκλίνουσαι ἐκ διαφόρων κατευθύνσεων πρὸς τὴν Ψαλίδα, ἦτοι: α) ἀπὸ τοῦ χωρίου τοῦ Δημάνου¹, β) ἀπὸ τὸν Μυρσινοπόταμον², γ) ἀπὸ τὸν πύργον³ καὶ πιθανῶς καὶ τετάρτη ἀπὸ τῶν Φουρνίων, ἐνουμένη μετὰ τῆς ἀπὸ τοῦ Δημάνου εἰς «τὴν τρίοδον»⁴.

3. Ἐνῶ, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν ὁρίων τῶν παρακειμένων κτημάτων, ἡ περιοχὴ τῆς Ψαλίδος κατ' οὐσίαν ἦτο μικρά, ἐν τούτοις τὸ ὄνομα Ψαλὶς χρησιμοποιεῖται ὡς περιέχων ὅρος εἰς μίαν ἐκτεταμένην περιοχὴν, εἰς ἣν περιέχονται ἡ «γῆ τοῦ Κανσταμωνίτου»⁵ καὶ «ἡ τοποθεσία τοῦ Νεακίτου»⁶, περιοχαὶ κατὰ πολὺ μεγαλυτέρας ἐκτάσεως ἀπὸ τὴν τῆς Ψαλίδος.

4. Ἀναφέρεται κτῆμα τοῦ «Νικήτα τοῦ ἀπὸ τὴν Ψαλίδα»⁷.

Παρακολουθοῦντες τὴν σύγκλινσιν τῶν προμνησθεισῶν ὁδῶν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἀνατολικά ὅρια τῆς γῆς τοῦ Νεακίτου, συμπεραίνομεν ὅτι τὸ βυζαντινὸν χωρίον Ψαλὶς δέον ὅπως τοποθετηθῇ εἰς τὸν χώρον τοῦ σημερινοῦ παλαιοῦ χωρίου τῆς Νικήτης καὶ εἰδικότερον ἐντὸς τοῦ λάκκου «ἰ Τζιρόν'ς», ὅπου καὶ ὁ τόπος εἶναι πλέον πρόσφορος πρὸς ἵδρυσιν χωρίου.

Ποῖα ἦσαν τὰ ὅρια τῆς περιοχῆς Νεακίτου καὶ Κασταμονίτου; Πρὸς τοῦτο παραθέτομεν αὐτουσίαν τὴν περιγραφὴν τῶν ὁρίων⁸, ἣν ἐποιήσαντο κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1318 «† ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως ἀπογραφεὺς τοῦ θέματος Θεσσαλονίκης σεβαστὸς Κωνσταντῖνος ὁ Περγαμηνός, † σεβαστὸς Γεώργιος ὁ Φαρισαῖος, † καὶ Λέων ὁ Καλόγνωμος†...»: «...ἐτέρα γῆ ἐν τῷ κατεπανικίῳ Ἄπρου ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ψαλίδος κὰν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Νεακίτου μοδίων τριακοσίων ὀγδοήκοντα, ἐν ἣ καὶ ἀμπέλια μοδίων δεκατριῶν, συκαὶ ἡ. καὶ πλησίον αὐτῆς καὶ ἀνακε-

1. Act. Xén., ἔ.ἀ., IV, 38.

2. Act. Xén., ἔ.ἀ., III, 66.

3. Act. Xén., ἔ.ἀ., IV, 14.

4. Act. Xén., ἔ.ἀ., IV, 40.

5. Act. Xén., ἔ.ἀ., III, 51.

6. Act. Xén., ἔ.ἀ., VI, 46.

7. Act. Xén., ἔ.ἀ., VII, 375.

8. Act. Xén., ἔ.ἀ., VI, 45-99.

κοινωμένως ἐδόθη τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἀντὶ τῆς γῆς τῶν χιλίων ἑπτακοσίων μοδίων, ἣν εἶχε πρότερον ἐντὸς τῆς νήσου Κασανδρείας, τῶν μὲν χιλίων ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Συβρῆ, τῶν δὲ ἑπτακοσίων εἰς τοῦ Γυμνοῦ, γῆ μοδίων χιλίων ἑπτακοσίων, ἀφ' ἧς ἡ τῶν μὲν χιλίων μοδίων ἀνταλλαχθεῖσα θεῖφ καὶ προσκυνητῷ προστάγματι παρεδόθη πρότερον παρὰ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ τοῦ Ἀπελμενῆ, ἡ δὲ τῶν ἑπτακοσίων ἀρτίως παρ' ἡμῶν, ἧς ὁ περιορισμὸς καὶ ἔχει οὕτως.

Ἀρχεται ἀπὸ τοῦ ρύακος τοῦ ὀνομαζομένου Μωτζίλιτσα, ἐνθα καὶ ριζιμαῖα πέτρα ἐστὶ, σταυροῦ τύπον ἐγκεκολαμμένον ἔχουσα, ὀρθοῖ πρὸς μεσημβρίαν, ἔχων ἀριστερὰ τὸν ἀνατολικὸν ἀέρα καὶ τὰ τῆς Ψαλίδος δίκαια, δεξιὰ τὸ περιοριζόμενον, καὶ κατέρχεται τὸν αὐτὸν ρύακα μέχρι τῆς μίξεως τῶν δύο ρυακίων, σχοινία ζ. νεύει πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἀπέρχεται κατ' εὐθεϊαν ἕως τοῦ τόπου τοῦ ἐπονομαζομένου Κριτικάδας, σχοινία ζ. κλίνει πρὸς μεσημβρίαν, διέρχεται τὸν ἀνατολικὸν ἄερα, περιπατεῖ τὸν ῥάχωνα, περικλείων ἐντὸς τὴν τύμβαν τὴν καλουμένην Ἀναλήψιμον, ἐν ἣ ὁράται πέτρα ριζιμαῖα σταυροῦ τύπον ἐν αὐτῇ περιφέρουσα, κατέρχεται μέχρι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπὸ τοῦ Πύργου εἰς τὴν Ψαλίδα ἀπαγωγῆς, ἐνθα καὶ σχῖνος ὁράται μέγας, λίθινον σύνορον ἔχων ἐν ἑαυτῷ, σχοινία κγ. στρέφεται πρὸς ἀνατολὰς, περιπατεῖ τὴν αὐτὴν ὁδὸν καὶ εἰσέρχεται μετ' αὐτῆς εἰς τὸν ρύακα τὸν καλούμενον Λούστραν, σχοινία ε. κλίνει καὶ αὐθις πρὸς μεσημβρίαν, κατέρχεται τὸν αὐτὸν ρύακα ἕως τοῦ χωραφίου τοῦ Βασιλίτζη, σχοινία γ ἡμισυ. κάμπτει πρὸς δύσιν, κρατῶν κἀνταῦθα τὸν μεσημβρινὸν ἀέρα καὶ τὰ προειρημένα δίκαια τῆς Ψαλίδος, καὶ ἀπέρχεται κατ' εὐθεϊαν εἰς τὸν παλαιόπυργον, σχοινία ε. εἶτα νεύει πρὸς μεσημβρίαν, κατωφορεῖ περικλείων ἐντὸς τὰ τῆς Ἰακωβίας χωράφια, τὰ παρὰ τοῦ Σγουροπούλου προκατεχόμενα, ἀπέρχεται κατ' εὐθεϊαν καὶ λήγει εἰς τὴν θάλασσαν, ἐνθα καὶ παρ' ἡμῶν μαρμάρινον στρογγύλον ἐτέθη σύνορον, σταυροῦ τύπον ἐγκεκολαμμένον ἔχων, σχοινία γγ. στρέφεται πρὸς δύσιν, περιπατεῖ δι' ὅλου τὸ παραγιάλιον, ἀπέρχεται καὶ φθάνει εἰς τὸν ρύακα τὸν λεγόμενον Μαῦρον Κορμόν, σχοινία 45. ἐκεῖθεν ἀνανεύει πρὸς ἄρκτον, ἔχων ἀριστερὰ τὸν δυτικὸν ἀέρα καὶ τὰ δίκαια τῶν Ἀγιοφοκιδῶν, ἀνέρχεται περικλείων ἐντὸς τὴν Μακράν καὶ Κοντὴν Λαγκάδα, ἐπιλαμβάνεται τῆς Λυκολαγκάδος καὶ λήγει μετ' αὐτῆς εἰς τὴν Ροδινὴν Λούστραν, σχοινία μ. κάμπτει πρὸς ἀνατολὰς, διέρχεται τὸν ἄρκτικὸν ἀέρα καὶ τὰ δίκαια τοῦ Δημάνου, περικόπτει τὴν Πυρρακίαν, περᾷ τὸν λάκκον τὸν ἐπονομαζόμενον Βάλταν, διέρχεται τὸ ἀμπέλιον τοῦ Βρασταμηνοῦ, εἰσάγει ἐντὸς τοῦ ἀμπελίου Παρασκευᾶ, περᾷ τὸν λάκκον τῆς Κουρελίας, περικλείων ἔσθθεν τὰ Λαφυρομόγκανα καὶ ἀπέρχεται μέχρι τοῦ λάκκου τοῦ Γομάτου, σχοινία κδ. εἶτα στρέφεται πρὸς ἄρκτον, ἀνωφορεῖ καὶ ἀπέρχεται εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ τοῦ Δημάνου εἰς τὴν Ψαλίδα ἀπάγουσαν, σχοινία η ἡμισυ. γαμματίζει πρὸς ἀνατολὰς, ἀπέρχεται μετὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἕως τῆς

τριόδου, ἀφίησι ταύτην ἀριστερά καὶ ἀπέρχεται κατ' εὐθείαν, τὸν ἀρκτικὸν ἀέρα κἀνταῦθα διερχόμενος, ἐνοῦται τοῖς δικαίοις χωρίοι τῶν Φουρνίων, ἀπέρχεται μετ' αὐτὸν καὶ φθάνει καὶ ἀκουμβίζει εἰς τὸν ῥύακα τὸν ἐπονομαζόμενον Μωτζιλίτισαν, ἔνθα καὶ ἤρξατο, σχοινία μβ. καὶ ὁμοῦ τὰ ὅλα σχοινία τριακόσια δώδεκα, ἅτινα συμψηφιζόμενα κατὰ τὸ ὁλόγυρον ἀποτελοῦσι γῆ μοδίων τρισχιλίων τεσσαράκοντα δύο, ἀφ' ἧς ἐστὶν ὑπεργος γῆ μοδίων δισχιλίων ἑκατὸν ἑβδομήκοντα, ἀφ' ἧς τῶν ἑβδομήκοντά ἐστι παροικική, ἐν διαφόροις τμήμασιν οὔσα, ἡγουν Γρηγορίου τοῦ Σαρωνᾶ μοδίων κε, τοῦ Ξηροφώμου ἐν δυσὶ τμήμασι μοδίων ιε, Γρηγορίου τοῦ Βίχα ἐν δυσὶ τμήμασι μοδίων ια, τῆς Ραπταίνης μοδίων ζ, Δημητρίου τοῦ Κοκκίτζη μοδίων ε καὶ τοῦ Καλλινίκου μοδίων ζ».

Ἐκ τῶν ἀναφερομένων τοπωνυμίων σώζονται ἐν χρήσει ἔτι καὶ σήμερον τὰ ἀκόλουθα:

1. «Τὴν τύμβαν τὴν καλουμένην Ἀναλήψιμον»¹ μετὸν τύπον σήμερον «ὶ Ἀλήψιμους».

2. «Ἁγιος Φωκᾶς» μετὸν τύπον «Ἀϊ-Φ'κας».

3. «Μακρά Λαγκάδα».

4. «Δημάνου» μετὸν τύπον «Δημανιώτ'κα».

5. «Πυρρακία» μετὸν τύπον «Πυρακιά».

6. «Βάλτα».

Λαμβάνοντες σήμερον ὡς σταθερὸν σημεῖον τὸ πλέον χαρακτηριστικὸν ἐκ τῶν ἀναφερομένων, ἦτοι «τὴν τύμβαν τὴν καλουμένην Ἀναλήψιμον», ἔχοντες δὲ ὑπ' ὧσιν ὅτι ἕκαστον σχοινίον ἰσοῦται πρὸς μῆκος δέκα ἕως δώδεκα ὀργυῶν², καὶ στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν ἀναφερομένων μονίμων φυσικῶν σημείων, δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ὡς ἀκολούθως τὴν περιοχὴν, βάσει τῶν σημερινῶν τοπογραφικῶν δεδομένων³ (βλ. χάρτην).

1. Εἰς τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1300 τὴν διενεργηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ἀπελμενέ, εὐρίσκομεν τὸ τοπωνύμιον «Τηγάνου» (Act. Xén., ἑ.ἀ., III, 63), τὸ ὁποῖον σχολιάζων ὁ ἐκδότης λέγει: «Notre copie porte Τηγάνου, mais c'est peut-être une fausse lecture pour Δημάνου, que l'on retrouvera ailleurs». Καθ' ἡμᾶς ἡ θέσις «Τηγάνου» πρέπει ἢ νὰ ἦτο αὐτὸς τοῦτος ὁ Ἀναλήψιμος (τοῦ ὁποίου τὸ σχῆμα εἶναι ὡς ἀνεστραμμένον τηγάνιον) ἢ νὰ εὐρίσκετο κάπου πλησίον πρὸς αὐτόν. Ὅπως δὲ ποτε ὁμοῦ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν περιοχὴν Δημάνου, ἥτις εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀντίθετον πλευράν, βορείως τοῦ Νεακίτου καὶ εἰς χῶρον ἀπέχοντα περὶ τὰ ἑξ χιλιομέτρα. Ὁ καθηγητὴς Γ. Θεοχάρης, Κατεπανίκια τῆς Μακεδονίας, ἑ.ἀ., σ. 81, προφανῶς ἀκολουθῶν τὸ προμνησθὲν σχόλιον τοῦ R. P. Louis Petit χαρακτηρίζει τὸ «Τηγάνου» ὡς ἐσφαλμένην γραφὴν τοῦ «Δημάνου».

2. Φαίδωνος Κοουλέ, Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός, τ. Ε', Ἀθῆναι 1952, σ. 250.

3. Ὁ χάρτης ὀφείλεται εἰς τὴν φιλότιμον ἐργασίαν τοῦ φίλου Ἀργυρίου Δαγκίλα, τὸν ὁποῖον καὶ εὐχαριστῶ.

Ἄρα «ῥύαξ Μωτζίλιτσα»¹ δέον ὅπως ταυτισθῇ μὲ τὸν σημερινὸν λάκκον «ἰ Κότσ'κας». Ἡ «μίξις τῶν δύο ρυάκων» γίνεται εἰς τὴν σημερινὴν παλαιὰν ἀγορὰν τοῦ χωρίου Νικήτη. Ἡ θέσις «Κριτικάδας» ὅπου σήμερον «τ' Πλιματ'κού τοῦ νιρὸ» (τὸ νερὸ τοῦ πνευματικοῦ). Ἀκολουθῶς κινεῖται τὸ ὄριον κατὰ τὰς ἀνατολικὰς καταπτώσεις τοῦ ὑψώματος «ἰ Ἀλ'ψιμους» καὶ κατέρχεται ὅπου σήμερον τὸ εἰκονοστάσιον τῆς Παναγίας (Β τοῦ γυμναστηρίου), ὁπόθεν διέρχεται καὶ ἡ ὁδὸς ἡ φέρουσα ἀπὸ τῆς περιοχῆς «ἰ Πύργους» (ὅπου καὶ ἐρείπια βυζαντινοῦ μονοπυργίου σώζονται) εἰς τὴν Νικήτην². Ὁ «ῥυάξ Λούστρα» δέον νὰ ταυτισθῇ μὲ «τ'ς παπαδιὰς τοῦ λάκκου». Ὁ δὲ «παλαιό-πυργος» δέον νὰ ἔκειτο νοτιώτερον τῆς καλύβης τοῦ Τζίτζιου, εἰς τὴν θέσιν τοῦ κοινοτικοῦ πάρκου, ὅπου παρετηρήσαμεν ἵχνη κατεστραμμένου κτηρίου καὶ ὄστρακα τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Ἀκολουθῶς κατερχόμενοι «κατ' εὐθείαν» εἰς τὴν θάλασσαν, εὐρισκόμεθα εἰς τὴν περιοχὴν «τοῦ Μάρμαρου». Τὸ σημερινὸν τοπωνύμιον καὶ τὸ ὑπάρχον, ἐμπηγμένον εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας Σαραφιανοῦ Καλλέα, τεμάχιον μαρμαρίνου κίονος, μᾶς ὡθεῖ νὰ συνδυάσωμεν τὰ ὡς ἄνω μὲ τὰ γραφόμενα «ἐνθα καὶ παρ' ἡμῶν μαρμάρινον στρογγύλον ἐτέθη σύνορον...», διότι εἰς τὴν περιοχὴν «Μαρμάρου» δὲν ἀναφαίνονται καθόλου ἵχνη ἀρχαίας ἐγκαταστάσεως, ὥστε νὰ δικαιολογῇται ἡ ὑπαρξις τοῦ κίονος. Ὡς δέ μοι ἀνέφερεν ὁ Σαρ. Καλλέας, εὗρε τὸν κίονα εἰς τὴν περιοχὴν καὶ τὸν ἔστησεν εἰς τὴν αὐλὴν του πρὸς διαφύλαξιν.

Ἀκολουθοῦντες τὴν παραλίαν καὶ βαδίζοντες πρὸς δυσμὰς φθάνομεν ὅπου σήμερον περίπου ἡ ἐξοδος τοῦ λάκκου «Μακριὰ Λαγκάδα», ὅπου κάποιος ἐκ τῶν παρακειμένων ρυάκων ἔφερε τὸ παράδοξον ὄνομα «Μαῦρος Κορμός», κατὰ παλαιότεραν δὲ ἀπογραφὴν³ «Κορμός»⁴.

Ἀκολουθῶς, ἂν καὶ μερικά ἐκ τῶν τοπωνυμίων σώζονται εἰσέτι καὶ σήμερον, εἶναι δύσκολον νὰ προσδιορίσωμε τὴν ἀκριβῆ θέσιν τῶν ὀρίων τοῦ κτήματος. Μᾶς παρέχουν ὁμως αἱ ἀπογραφαὶ δύο ἐνδιαφερούσας πληροφορίες: α) Ὅμιλουν διὰ «τὰ δίκαια τῶν Ἀγιοφωκιδῶν» καὶ β) διὰ «τὰ δίκαια τοῦ Δημάνου». Ἐκ τοῦ πρώτου σώζεται σήμερον τὸ τοπωνύμιον «Ἀϊ-Φ'κάς»,

1. M a x V a s m e r, Die Slaven in Griechenland, Berlin 1941, σ. 208, λέγει ὅτι Μωτζίλιτσα = σλαβικὴ λέξις Močilica.

2. Μήπως θὰ πρέπει νὰ συνταυτίσωμε τὸν «Πύργον» τῶν ἀπογραφῶν μετὰ τῶν ὡς ἄνω ἐρειπίων τοῦ μονοπυργίου;

3. Act. Χέν., ἐ.ἀ., III, 72.

4. Ὁ Μ α μ α λ ἄ κ η ς, Τὸ Ἅγιον Ὅρος, ἐ.ἀ., σ. 71, ἀναφέρει πρᾶξιν πωλήσεως τοῦ 1033, καθ' ἣν «ὁ ἡγούμενος τοῦ μονυδρίου τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς κατὰ δαιμόνων Γερμανὸς καὶ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πέτρος, πωλοῦσιν εἰς τὸν Θεόκτιστον ἡγούμενον Ἐσφιγμένου χερσαίαν γῆν ἡμελημένην παντελῶς καὶ ἐρειπωμένην, ἐνθα καὶ γεινιάζει τῆς κατὰ σὲ δεσποτείας τοῦ λεγομένου Μ α ὕ ρ ο υ Κ ο ρ μ ο ὕ...». Ἄδελφος βεβαίως ἡ σχέσις τῶν δύο τοπωνυμίων, ἀλλὰ ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον νὰ τὴν ἐπισημάνωμεν.

ἀνταποκρινόμενον εἰς τὴν περιοχὴν ἢ ὅποια εἶναι μετόχιον τῆς Μονῆς Βατοπεδίου καὶ ὅπου διακρίνονται θεμέλια τῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ μετοχίου, τοῦ ὁποίου κτήρια ἐσώζοντο ἐν καλῇ καταστάσει μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὥς καὶ μία βρύσις κτιστή, μετὰ τῆς εἰς τύπον μεγάλου πίθου ὕδατοδεξαμενῆς. Ἐκ τοῦ χωρίου Δημάνου, σώζεται σήμερον τὸ τοπωνύμιον «Δημανιώτ'κα», ὅπου κατὰ πληροφoρίας εὐρίσκονται πλῆθος τάφων καὶ θεμελίων.

Ὁ Σπ. Ἀρσένης¹ ἀναφέρει ὅτι ἡ Νικήτη συνῳκίσθη ἐκ τῶν κατοίκων τῶν διαφόρων συνοικισμῶν τῆς περιφερείας «Ψαλίδα», ἤτοι: Νεκατίου, Ἀναλήψιμος, Παληόμυλοι, Λιθερίνη, Καστρί κ.λ. Πόθεν συμπεραίνει τοῦτο, δὲν γνωρίζομεν. Τὸν συνοικισμόν τοῦ Νεκατίου δὲν γίνεται σαφές ποῦ εὑρεν. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ τοῦ Νεκατίου (τὸ ὅποιον δὲν εἶναι συνοικισμὸς σαφῶς), ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀνέγνωσε τὰς ἀπογραφὰς ἐκ τοῦ πρωτοτύπου εἰς τὴν Μονὴν Ξενοφώντος, φαίνεται ὅτι ἀνέγνωσε κακῶς τὸ «Νεακίτου» εἰς «Νεκατίου». Ὁ Ἀναλήψιμος οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ὡς οἰκισμός, ἀλλ' ὡς τόπος καὶ μάλιστα ἔχων χαρακτηριστικὸν σχῆμα τύμβου, σωζόμενον ἔτι καὶ σήμερον, ἐπ' αὐτοῦ δὲ οὐδὲν ἴχνος ἐγκαταστάσεως ἀνθρώπων διακρίνεται, ὡς διεπιστώσαμεν δι' ἐπιτοπίου παρατηρήσεως. Εἰς τὴν Λιθερίνη (πιθανώτατα ἢ σημερινὴ Λιθερὴ) ἔχομεν ἁπλῶς ἐν κτῆμα ἐκτάσεως πέντε μοδίων ἀνήκον εἰς κάποιον Σταυρακῆν² καὶ πλησίον αὐτοῦ τὸ κτῆμα κάποιου πατᾶ Δραγάνου. Ἐκ τούτου βεβαίως δὲν ἔπεται ὅτι εἰς τὴν Λιθερίνη, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἔχομεν οἰκισμόν. Ἡ θέσις «Καστρί» ἀναφέρεται ἁπλῶς διὰ τῶν φράσεων «...εἰς τὸ Καστρίν ἐν δυσὶν τμήμασι μοδίων 8»³ καὶ ἐκ τῆς φράσεως ταύτης τῆς ἀναφερομένης εἰς κτηματικὴν ἔκτασιν οὔτε τὴν θέσιν «Καστρί» δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν, πολὺ δὲ περισσότερον δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρχεν οἰκισμός⁴. Τὴν ἀναφερομένην θέσιν «Παλιόμυλοι» δὲν ἀνεύρομεν ἐν ταῖς ἀπογραφικαῖς πράξεσι, ὑπάρχει ὅμως θέσις «ἰ Παλαίμ'νους» (Παλιόμυλος) ἐν τῇ περιφερείᾳ Νικήτης, ὅπου καὶ ἀρχαιολογικὸς χώρος κατὰ πληροφoρίας ἐξ ἐντοπίων.

Τί ἀπέγινεν ὅμως τὸ ὄνομα Ψαλῖς; Σήμερον ὑπάρχει τοπωνύμιον «Ψαλίδα» εἰς τὰ ὅρια τῶν περιφερειῶν τῶν κοινοτήτων Νικήτης καὶ Ἀγίου Νικολάου. Ἡ Ψαλίδα ἦτο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν θέατρον ὁμηρικῶν πετροπολέμων μεταξὺ τῶν ἐκεῖ συναντωμένων ἀγέλαδοβοσκῶν τῶν δύο κοινοτήτων.

1. «Χρονικὰ Χαλκιδικῆς», ἔ.ἀ., σ. 22.

2. Act. Xén., ἔ.ἀ., VII, 187.

3. Act. Xén., ἔ.ἀ., VII, 236.

4. Περὶ τὰ πέντε χιλιόμετρα νοτίως τῆς Νικήτης ὑπάρχει ἀκρωτήριον καὶ νησίς, φέροντα τὸ ὄνομα «Καστρί». Ἐκεῖ συγγραφεῖς τινὲς θέτουν τὴν πόλιν Φύσκελα. Ἐπὶ τῆς νήσου διακρίνονται στρώματα ἐγκαταστάσεως ἀπὸ τῆς μέσης ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ μέχρι καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων.

Εἶναι δὲ τοπωνύμιον χρησιμοποιούμενον ὑπὸ τῶν κατοίκων ἀμφοτέρων τῶν χωρίων. Ἐκεῖ πρέπει νὰ ᾔτο τὸ ΒΑ ὄριον τῆς περιοχῆς τῆς βυζαντινῆς Ψαλίδος, τὸ ὁποῖον τὴν ἐχώριζεν ἀπὸ τὰ «δικαία» τῶν Φουρνίων καὶ τοῦ ἐτέρου κτήματος τῆς Μονῆς Ξενοφώντος τοῦ «Στρολόγγου»¹.

Παρατηροῦντες τὴν περιγραφὴν τῶν ὁρίων τοῦ Νεακίτου εἰς τὴν ἀπογραφὴν τοῦ Κωνσταντίνου Ἀπελμενὲ τοῦ 1300² καὶ τὴν τοιαύτην τοῦ Κωνσταντίνου Περγαμηνοῦ καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ 1318³, βλέπομεν ὅτι ἐντὸς δεκαοκτῶ ἐτῶν παρουσιάζεται μία σεβαστὴ μετακίνησις τῶν ἀνατολικῶν ὁρίων τοῦ Νεακίτου εἰς βάρος τῆς περιοχῆς τῆς Ψαλίδος. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1318, εὐρίσκομεν μίαν πενταμελὴ οἰκογένειαν παροίκων, τοῦ Γεωργίου Ἀνυφάντη⁴, κατοικοῦσαν εἰς τὸ μετόχιον τοῦ Νεακίτου. Μετὰ δὲ δύο ἔτη, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1320⁵ εὐρίσκομεν κατοικοῦσας εἰς τὸ μετόχιον πλὴν τῆς προαναφερθείσης οἰκογενείας ἐτέρας τρεῖς, ἥτοι ἐν συνόλῳ ψυχὰς δεκαοκτῶ. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ ἀπογραφὴν ὀλίγον κατωτέρω⁶ ἀναφέρονται καὶ πάλιν ἑτεροὶ ἐξ οἰκογένειας ἔχουσαι ἐν συνόλῳ ψυχὰς τοῦλάχιστον εἴκοσι μίαν, κατοικοῦσαι «εἰς τὸ Ὑ Νεακίτου», χωρὶς νὰ προσδιορίζεται, ὅπως προηγουμένως, ἐὰν κατόκου εἰς τὸ μετόχιον ἢ ἄλλου.

Καὶ ἐνθ' ὅλαι αἱ μέχρι τοῦ 1320 ἀπογραφαὶ ἀναφέρουν ὅτι αἱ γαῖαι τοῦ Νεακίτου καὶ τοῦ Κασταμονίτου εὐρίσκονται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ψαλίδος, μετὰ δέκα ἔτη εἰς τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' Παλαιολόγου⁷, διὰ πρώτην φοράν, ἄγνωστον διὰ ποίους λόγους, δὲν ἀναφέρεται ὁ ὅρος Ψαλὶς, ἀλλὰ γράφει ἀπλῶς: «...περὶ τὸ κατεπανίκιον Ἀπρου ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Νεακίτου ἐτέρα γῆ...».

Εἰς τὴν ἀπογραφὴν τῆς 3ης Ἰανουαρίου 1338, τὴν ὁποίαν διενήργησεν ὁ «Κωνσταντῖνος ὁ Μακρηνὸς ὁ δομέστικος τῶν θεμάτων», μᾶς παρουσιάζεται⁸ μία ἐντελὴς διάφορος εἰκὼν τῆς περιοχῆς, ἥτοι:

1. Ὅλα τὰ ἐν τῇ περιοχῇ κτήματα τῆς Μονῆς Ξενοφώντος, ἥτοι Νεακίτου, Κασταμονίτου, Ἀγριαμπέλων καὶ Βουρβούρων παρουσιάζονται ὡς ἐν ἐνιαῖον κτῆμα.

2. Ἡ περιοχὴ τῆς Ψαλίδος καὶ τῶν Φουρνίων παρουσιάζεται μετὰ τὸ νέον ὄνομα «Ψαλιδόφουρνα»⁹.

1. Πιθανὸς οἱ κάτοικοι τῶν Φουρνίων, θέλοντες νὰ προσδιορίσουν τὴν θέσιν τῶν κτημάτων τῆς περιοχῆς, νὰ ἔλεγον: «ἵκει π' ἀρχινάει ἱ τόπους τ'ς Ψαλίδας — στ' Ψαλίδαν».

2. Act. Χέν., ἐ.ά., III, 58-84.

3. Act. Χέν., ἐ.ά., VI, 55-99.

4. Act. Χέν., ἐ.ά., VI, 39.

5. Act. Χέν., ἐ.ά., VII, 31.

6. Act. Χέν., ἐ.ά., VII, 45.

7. Act. Χέν., ἐ.ά., VIII, 61.

8. Act. Χέν., ἐ.ά., XI, 253-355.

9. Act. Χέν., ἐ.ά., XI, 254.

3. Οὐδεμία μνεία ποιεῖται περὶ τοῦ χωρίου Ψαλῖς.

4. «... εἰς τὰ Ψαλιδόφουρνα περὶ τὸν πύργον τῆς αὐτῆς σεβασμίας μονῆς...» ἀναφέρονται κατοικοῦσαι τριάκοντα μία οἰκογένειαι, ἔχουσαι ψυχὰς ἑκατὸν τρεῖς.

5. Εἰς τὴν ὥς ἄνω περιοχὴν ἐπισημαίνεται καὶ ἡ ὕπαρξις «...μερικῶν τινων στασιῶν τῶν ἐντὸς τῆς τοιαύτης περιοχῆς ξеноπαροίκων»¹.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι εἰς διάστημα 38 ἐτῶν παρουσιάζεται μία συνεχὴς αὐξήσις τῆς ἐκτάσεως «τῆς γῆς τοῦ Νεακίτου» εἰς βάρος «τῶν δικαίων τῆς Ψαλίδος», μέχρις ὅτου ἡ Ψαλῖς, πιεζομένη ἐκ τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῆς κτημάτων τῆς Μονῆς, ἀφομοιοῦται μετ' αὐτῶν. Ἐκ παραλλήλου παρουσιάζεται μία συνεχὴς αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παροίκων τοῦ Νεακίτου.

Ἡ τελευταία περίπτωσις καθ' ἣν συναντῶμεν τὸν ὄρον «Ψαλῖς» εἶναι ἡ ἀπογραφὴ τοῦ Νοεμβρίου 1320². Πρώτῃ δὲ περίπτωσις καθ' ἣν εἰς τὸν χῶρον τοῦ χωρίου τῆς Ψαλίδος (ἐὰν δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Ἀνδρονίκου Γ³) εὐρίσκουμεν ἄλλον ὄνομα, εἶναι ὁ ἐν ἀρχῇ μνημονευθεὶς βακουφναμὲς τοῦ Ἑσφιγμένου τοῦ 1569, ὁ ἀναφέρων χωρίον Νικήτα.

Ἐχομεν λοιπὸν, ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ὑπαρχόντων στοιχείων, μίαν χρονικὴν περίοδον 249 ἐτῶν, ἄνευ πληροφοριῶν διὰ τὴν περιοχὴν Ψαλίδος-Νικήτης. Τί συνέβη κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα; Πῶς ἠλλαξεν ἡ ὀνομασία τῆς τοποθεσίας; Μᾶς φαίνεται ἐλκυστικὴ ἡ σκέψις ὅτι ἡ αὐξήσις τῆς ἰσχύος τοῦ Νεακίτου εἰς βάρος τῆς Ψαλίδος συνετέλεσεν, ὥστε ἡ Ψαλῖς νὰ καταστῇ ἀπλῶς οἰκισμὸς τῶν παροίκων τοῦ Νεακίτου. Ὅποτε σὺν τῷ χρόνῳ καὶ τὸ ὄνομα Ψαλῖς ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ «Νεακίτου». Ἀλλὰ καὶ ἡ λέξις Νεακίτου εἰς τὴν τοπικὴν διάλεκτον ἔχει φυσιολογικὴν ἐξέλιξιν τῆς μορφῆς: Νεακίτου—Νι-ακίτου—Νι-ακίτ'—Νιακίτ'—Νικίτ', ὅπως καὶ προφέρεται σήμερον ἡ λέξις Νικήτη.

Πόθεν ὁμως προέρχεται ἡ λέξις Νεακίτου; Δυστυχῶς οὐδὲν συγκεκριμένον στοιχεῖον ἔχομεν περὶ αὐτοῦ. Νομίζομεν ὁμως σκόπιμον νὰ παρουσιάσωμεν τὰς κατωτέρω σκέψεις.

Ἐν Ἀγίῳ Ὅρει ὑπῆρχε μικρὰ μονὴ μὲ τὸ ὄνομα Νεακίτου⁴. Αὕτη κατὰ τὰ ἔτη 1045-1051 ἐπὶ Πρώτου τοῦ Ἀγίου Ὁρους Θεοφυλάκτου ἐνοῦται μετὰ

1. Act. Xén., ἔ.ἀ., XI, 355.

2. Act. Xén., ἔ.ἀ., VII, 116.

3. Act. Xén., ἔ.ἀ., VIII, 61.

4. Τὴν συναντῶμεν κατὰ τὸ ἔτος 997 εἰς γράμμα τοῦ Πρώτου τοῦ Ἀγίου Ὁρους Ἰωάννου, ἀναφερόμενον εἰς τὸ Μετόχιον τοῦ Μονοξυλίου. Εἰς αὐτὸ μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπογράφει καὶ ὁ «Ἰωαννίκιος τοῦ Νεακίτου». (Σ ω φ ρ ο ν ῖ ο υ Ε ὕ σ τ ρ α τ ῖ ᾱ δ ο υ, (πρ. Λεοντοπόλεως), Ἱστορικὰ Μνημεῖα τοῦ Ἀθῶ, «Ἑλληνικά» τ. 2, Ἀθῆναι 1929, σ. 374).

τῆς Μονῆς Κασταμονίτου¹. Πλὴν ὅμως τὸ 1197 τὴν συναντῶμεν² καὶ πάλιν ὡς ἀνεξάρτητον μονὴν καὶ παραμένει³ ὡς τοιαύτη μέχρι τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1407, ὅποτε διὰ χρυσοβούλλου τοῦ Μανουὴλ Β' Παλαιολόγου ἡ Μονὴ Κασταμονίτου καὶ πάλιν «...κατέχει μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὸ παρὰ τῆς δεσποίνης Σερβίας δοθὲν αὐτῇ μονύδριον τὸ εἰς τὸ ὄνομα τιμώμενον τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου καὶ ἐπικεκλημένου τοῦ Νεακίτου μετὰ τῶν προσόντων αὐτῷ καὶ τῆς νομῆς τῶν δικαιομάτων αὐτοῦ ὡς κατέχει αὐτὸ καὶ ἄρτίως...»⁴. Ἐκτοτε δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ ἔγγραφα ὡς ἀνεξάρτητος Μονή.

Λαμβάνοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν τὴν σχέσιν τῶν Μονῶν Κασταμονίτου καὶ Νεακίτου, τὴν ἐν Ψαλίδᾳ γειτνίαςιν τῆς γῆς τοῦ Κασταμονίτου⁵ καὶ τῆς γῆς τοῦ Νεακίτου καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ ὀνόματος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος γῆς τοῦ Νεακίτου καὶ τῆς Μονῆς Νεακίτου, θὰ πρέπει νὰ σκεφθῶμεν ὅτι πρὸ τοῦ κυροῦ Δημητρίου τοῦ Δουκοπούλου, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔλαβεν ἡ Μονὴ Ξενοφώντος τὴν κυριότητα τῆς γῆς, κύριος τοῦ Μετοχίου πρέπει νὰ ἦτο ἡ Μονὴ τοῦ Νεακίτου, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ ἔλαβεν ὁ τόπος τὸ ὄνομα⁶.

ΙΩΑΚΕΙΜ ΑΘ. ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ

1. I. Μαμλάκη, Τὸ Ἅγιον Ὅρος, ἔ.ἀ., σ. 78. «Νέος Ἑλληνομονήμων», τ. 9 (1912), σ. 216.

2. Actes de Chilandar («Βυζαντινὰ Χρονικά», παράρτημα τοῦ IZ' τόμου) I, 3.

3. Ὁ ἡγούμενος τοῦ Νεακίτου ὑπογράφει εἰς πράξεις τοῦ 1279 (Act. Chilandar, No 9), τοῦ 1288 (Act. Chilandar, No 10), τοῦ 1314 (Act. Kutlumus, No 9), τοῦ 1316 (Act. Esphigmenou, No 7) καὶ ἄλλα.

4. Franz Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, München 1948, No 52.

5. Ὑπάρχει τοπωνύμιον «ἡ Κασταμονίτ» ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κτήματος τοῦ Νεακίτου (βλ. χάρτην), ὅπου ἡ προφορικὴ παράδοσις θέλει μετόχιον τῆς Ἱ. Μ. Κασταμονίτου. Τὰ θεμέλια τῶν κτηρίων τοῦ μετοχίου διακρίνονται καλῶς.

Ἐχρησιμοποιήθη ὁ ὅρος «Μονὴ Κασταμονίτου» ὡς ὀρθότερος τοῦ τοιοῦτου «Μονὴ Κωνσταντινου».

6. Εἰς γράμμα τοῦ Πρώτου τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἰωάννου καὶ τῆς κοινῆς συνέξεως, συνταχθὲν περὶ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 13ου αἰῶνος, καὶ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀφιέρωσιν τῆς Μονῆς τῶν Ἀμαλφινῶν εἰς τὴν Μεγάλῃν Λαύραν, ὑπογράφει μεταξὺ ἄλλων καὶ «Κοσμάς μοναχὸς ὁ τοῦ Νοιακήτου». Ἐξ αὐτοῦ δέον ὅπως συναγάγωμεν ὅτι εἰς τὴν καθομιλουμένην εἶχεν ἀρξίσει ἤδη ἡ φθορὰ τῆς λέξεως Νεακίτου. (Σωφρ. Εὐστρατίου, Ἱστορικὰ μνημεῖα τοῦ Ἁθω, ἔ.ἀ., σ. 339).

RÉSUMÉ

J o a c h i m P a p a g h e l o s, Contribution à l'étymologie du nom du village Nikiti de Chalcidique.

L'auteur, qui s'occupe avec l'étymologie du nom du village Nikiti, n'accepte pas que le nom Nikiti devient du nom de Saint Nikita, patron du village. En se basant surtout aux Actes de Xénophon, il prouve qu'à la région du village existait pendant le XIVe siècle la propriété du monastère de Xénophon, qui s'appelait «Νεακίτου». Il prouve encore, qu'à l'endroit du village d'aujourd'hui existait le village byzantin «Ψαλίδα».

Par l'augmentation de la propriété le village fut compris dans la propriété et prit son nom, c'est-à-dire «Νεακίτου», d'où provient le nom d'aujourd'hui «Νικήτη».